

■■■ ELŐSZÓ ■■■

Az életinterjúk előtörténetével kapcsolatos tényeket és a kötetbe szerkesztésük során alkalmazott elveket az interjúsorozat első kötetének¹ előszavában fejtettem ki. Ugyancsak vázoltam nézeteimet a vállalkozás központi fogalma, a „vajdasági magyar” meghatározás értelmezésével kapcsolatban az ikersorozat első kötetének² elején. Az ott leírtak vonatkoznak e könyvre is, itt röviden csak arra térek ki, amiben az előzőektől különbözik.

Az 1980 és 1990 között készült interjúk az akkori szemléletmódjáról tanúskodnak mind a kérdezettnek, mind a kérdezőnek. Csak kisebb, kimondottan stiláris jellegű módosításokat végeztem a törzsszövegen, helyel-közzel lábjegyzetben fűztem hozzá magyarázatot ott, ahol ma már ennek szükségét éreztem.

Az interjúkhoz mellékelt jegyzetek, portrék terjedelme viszont mind nagyobb, ahogy az illető által megélt – vagy pontosabban: a legintenzívebben megélt – időszak tekintetében haladunk előre az időben. Így van ez a kronológiakötetek esetében is: a pusztá tényhez mind több interpretációt kell társítani, ahhoz, hogy a folyamatokat mozgató körülményeket megértsük. Ezek az elmúlt két év alatt íródtak, és a mai szemléletmódot tükrözik.

Amikor az egyén, a személyiség oldaláról szemléljük a történeket, az azokat mozgató körülmények mellett még egy dolgot szem előtt kell tartani: az indítékokat. Ugyanis a tárgyalt periódus az előzőnél sokkal bonyolultabb.

E kötetbe azt a tizenhárom személyt soroltam, akiknek az életútjában nyomatékos szerepet játszottak a hatvanas évek. Érdemes pontosabban meghatározni ezt a időszakot, amelyet nevezhetnénk a „hosszú huszadik század” „hosszú hetedik évtizedének” is. Jelképesen 1955. január 1-jén, Tito hagyományos újévi üzenetével kezdődött, amelyben közölte, az addigi eredmények lehetővé teszik, hogy „minél jobban megkönnyítsük hazánk polgárainak további országépítő erőfeszítéseit, vagyis hogy életszínvonalunk mai lehetőségeinkhez képest fokozatosan emelkedjék.” Megkezdődött az ország demokratizálásának folyamata, amelynek jelképes vége ugyancsak Tito nevéhez fűződött: 1972. szeptember 29-én Tito és a Végrehajtó Iroda levéllel fordult a Kommunista Szövetség minden

■
¹ Vékás János: *Utak*. Zenta, 2010, VMMI.

² Vékás János: *Magyarok a Vajdaságban 1944–1954*. Kronológia. Zenta, 2011, VMMI.

szervezetéhez és tagjához „a társadalmi visszásságok leküzdése érdekében”.

Az ország nemzetközi jogi státusának megszilárdítása, a háború utáni pusztítás következményeinek bizonyos fokú helyreállítása, a Szovjetunióval való viszony konszolidálása nyomán a jugoszláviai politikai elit az ország integrálásának új vezérlőelvét fogalmazta meg. Az első számú vezetők, Tito, és még inkább Kardelj, sohasem gondolták, hogy az ország jövője egy új, a korábbiakat felülíró egyetemes „jugoszláv” nemzettudat kialakítására építhető. A meggyőződéses marxisták azonban hitték, a pragmatikus politikusok pedig hirdették, hogy az osztályérdek dominál a nemzeti érdek fölött, s a jugoszláviai nemzetek munkásosztályai felismerik közös érdekeiket, ezzel együtt pedig az ország egységes fejlődésének letéteményesei is lesznek. Ez a megközelítés hozta létre azt az elképzelést, amely a termelési folyamat eredményeinek felhasználásáról szóló döntést igyekezett a javak előállítóinak hatáskörébe utalni először a munkástanácsok keretében, majd a bővített újratermelés területére is kiterjesztve, a „felépítmény” keretében is az „önigazgatási megegyezések” és „társadalmi megállapodások” rendszere által.

Ennek szellemében 1950-ben elfogadták a munkástanácsokról szóló törvényt, 1953-ban pedig az alkotmánytörvényt, amely az önigazgatás intézményét a politikai rendszer keretében is kodifikálta.

Ez a törekvés a fentebb vázolt elméleti megfontolás mellett két pragmatikus érdekléssel is összecsengett.

Egyrészt, a hatalmat birtokló pártelit igyekezett megakadályozni az alternatív döntési mechanizmusok és a jelentősebb hatalmat koncentráló központok kialakulását. Miközben a pártban a szigorú centralizmus érvényesült, addig a többi mechanizmusra az atomizáltság volt jellemző. A kommunális rendszer 1955. évi bevezetése „alapvető társadalmi-politikai közösségként” a kommunát, a községet jelölte meg, amely jelentős anyagi eszközökkel rendelkezett, képviselőtestülete döntött a legtöbb káderügyben, mi több, a községi képviselőtestületek választották meg a Jugoszláv Képviselőház tagjait. Valójában pedig mindössze annyi történt, hogy a községi képviselőtestületi jelöltlistákat a Kommunista Szövetség ellenőrzése alatt álló káderbizottságok állították össze.

Másrészt, az önigazgatás, a döntéshozatal diszlokációja a folyamatosan erősödő köztársasági (alapvetően nemzeti) elitek lehetőségeit növelte, és ezzel, a „munkásosztály érdekének” köntösébe bújtatva,

a policentrikus etatizmus kifejlődésének melegágya volt, miközben a decentralizálás nem jelentett egyben demokratizálódást is.

Úgy tűnt, hogy az öngazgatás modellje többféle társadalmi törekvés képviselőinek is megfelel. Valójában azonban megmutatkozott, hogy a demokratizálódást nem lehet megtartani a gazdasági folyamatok keretében: a gazdasági önállóság a politikai szabadság szférájára is ki akarja terjeszteni hatását.

Ez volt az a mozzanat, ami az akkori jugoszláv pártvezetésnek nem konveniált. Ekkor – 1968 és 1972 között – történt meg a leszámolás minden köztársaságban és tartományban a vélt vagy valós ellenséggel. A folyamat 1974-ben, az ország konföderatív berendezését kőbe véső új alkotmány kihirdetésével zárult, miközben leállt a hatvanas években megindult demokratizálódási folyamat és megkezdődtek a „hidegpróba” évei.

Ez azonban már a vajdasági magyar életutakat bemutató következő kötet témája lesz.

Újvidék–Budapest, 2017. április 4.

■ ■ ■

■

■ ■ ■